

עדים מסוימים, 'פלוני ופלוני', שיש אפשרות לברר הענין, אבל אם אומר תם 'בפני עדים', וכן אם ייחד עדים שמתו כבר – אינו מועיל (ע' רשב"א; תורת חיים. וכ"ד הרמ"ה). ואולם הרמב"ם (והשלחן ערוך חו"מ ע"ג, ג) פסק שהוא הדין אם טען פרעתי בפני פו"פ שמתו – נאמן.

(ע"ב) 'תנן מנה לי בידך אמר לו הן. אמר לו: אל תתנה לי אלא בפני עדים. למחר אמר לו תנה לי. נתתי לך – חייב, מפני שצריך ליתן לו בעדים'. מבואר שאין חילוק אם מתנה לו בעת נתינת ההלוואה אם לאחר מכן, בין כך ובין כך הוא חייב שהרי כעת הלוואה בידו, ויכול להתרותו באותה שעה שלא יפרענו אלא בעדים (ר"י בן מגאש. הריטב"א והמגיד משנה (מלוה פרט"ו) פרשו טעמו משום 'עבד לזה לאיש מלוה'.

ולפי טעם זה, אין הדין קיים אלא בהלוואה. כן כתב הריטב"א (מ: בשם מורו הרשב"א). ואולם יש סוברים שאינו חייב לקבל את תנאו, שהרי כבר קיבל את ההלוואה ללא תנאי זה, אלא מדובר שקיבל עליו את תנאו או שתק, אבל אם אמר בפרוש שיפרענו ללא עדים – פטור. (רמב"ן).

גם הריטב"א (לעיל מ: הסכים לשיטה זו ותמה על סברת 'עבד לזה', והלא לא נשתעבד לו מתחילה על כך, וכיצד יכול הלה להוסיף עבדות על עבדותו. ואמנם אם הסכים לתנאו עתה, נשתעבד בדבר אף לאחר מתן מעות, דבההיא הנאה שלא ידחקנו או ירויח לו זמן, גמר ומשעבד נפשיה, אבל ללא הסכמתו – אינו חייב.

ואמנם אף לשיטת ר"י בן מגאש והרשב"א, ודאי אין יכול להתנות כל מה שירצה, כגון לחייב להחזיר לו במקום פלוני דוקא, אלא דוקא כי האי גוונא שמוכה הדבר שיכול להיות למלוה הפסד בדבר, באופן זה משועבד לו הלוה למלוה לקיים דבריו (עפ"י אילת השחר).

ובכס"מ (שם) כתב שאין הטעם כלל משום שנתחייב אלא כיון שכפי הרגילות מקבל את דבריו כאשר אומר לו כן, שוב אינו נאמן לטעון שפרע ללא עדים. וסברא זו כבר כתבה הר"ן. וע' בלשון המאירי. ומסתמת הדברים נראה שאין חילוק אם בשעה שמתנה לו כבר הגיע זמן הפרעון אם לאו. וצ"ע.

'כל מילתא דלא רמיא עליה דאינש לאו אדעתיה'. 'ע' ר"ח דמפרש לה אעדים. ולפירושו ניחא הא דכריתות יב: לא נתכוונתי לעדות, (ע"ש בתוס', ובשטמ"ק בשם הרא"ש), דכשלא נתכוון להעיד אינו חייב קרבן שבועת העדות, הואיל והנתבע יוכל להכחיש ולומר לאו אדעתך' (מהגר"א נבנצל שליט"א) וכמו שפירש ר"ה, כן פרש בעל המאור בבבא-בתרא קע – דף עז: בדפי הרי"ף. וכן הביאו הריב"ש בתשובה קכו. וכ"כ הר" ברוך מארץ יון, מובא באו"ז. ואולם הרמב"ן ועוד ראשונים כתבו שאין הסברא מחזורת.

דף מב

ז'הני מילי דפרעיה באפי סהדי...'. דעת ר"י בן מגאש (וכן נטה הרשב"א) שמדובר כשראו עדים שנתן לו בתורת פרעון חוב, וכמשמעות הלשון, אבל אם ראו נתינת מעות סתמית, יכול התובע לטעון שנתנן לו במתנה ולא הורע כה השטר כלל, וכמו כן נאמן לומר 'סיטראי ניהו' במגו שיכול לומר מתנה נתת. והרמב"ן חלק על כך ואמר שכשם שאינו נאמן בטענת 'סטראי', כך אינו נאמן בטענת 'מתנה'. [והלא אדם עשוי לפרוע חובותיו יותר מליתן מתנות לבעל חובו, ואם כן טענת 'סטראי' סבירה יותר ואעפ"כ הורע כה השטר, כל שכן בטענת 'מתנה'].

'אבל פרעיה בין דידיה לדידיה, מיגו דיכול למימר לא היו דברים מעולם יכול נמי למימר סיטראי

גינהו'. גם לדעת הראשונים דמגו להוציא לא אמרינן (ערמב"ן כאן ועוד), כאן שיש עמו שטר הרי זה כמגו להחזיק. ואף דקיימא לן כבית הלל (בסוטה כד) ששטר העומד ליגבות לאו כגבוי דמי ואין בעל השטר יכול להוציא בספק, אך הואיל ויש עמו 'מגו' הרי הוא כגבוי ולכך נידון כמגו להחזיק (עפ"י קצוה"ח יב סק"א פג סק"ה). ולא בכל 'מגו' עם שטר אומרים כן – ע"ש. וע"ע שיטמ"ק כתובות ט).

'מהימנת לי כל אימת דאמרת לי לא פרענא'. על גדרה ותוקפה של נתינת נאמנות לאחר – ע' במובא בסנהדרין כד בענין 'נאמן עלי אבא' מהחזו"א (סנהדרין יז, ד) ובית ישי (קה).

'כי יתן איש – ... ואין נתינת קטן כלום'. כתב רש"י: 'החרש והשוטה כקטנים הם בלא דעת'. אין ללמוד מדבריו שאדם המפגר בשכלו ויש לו דעת כשל ילד קטן, שהוא בגדר 'שוטה' הפטור מן המצוות. אלא נראה שכל שהוא מבין, ושכלו כשכלם של פעוטות, ויודע שהקב"ה נתן לנו תורה ואנו מקיימים מצוותיו – נחשב כבר – דעת לענין מצוות [וממילא גם בקטנותו מחויבים בחינוכו למצוות], אלא הכוונה כאן על שוטה גמור שדינו כדין קטן.

ומכל מקום נראה שלענין עונשין, כשם שחסה התורה על קטן כך גם מפגר נחשב כקטן לענין זה. ומסתבר שאין לדונו כבר – חיובא וכמי שעובר בשוגג [ובאם ישתפה יתחייב בחטאת], אך לענין חובתו במצוות נראה שחייב כאמור (עפ"י מנחת שלמה לד).

א. משמע מדבריו שמחויב מדאורייתא הגם שאין דעתו מפותחת כמבוגר, אעפ"כ יש בו אחריות למעשיו יותר מקטן ויכול להכנס לכלל חיוב, אלא לפי שאינו מבין הדברים כראוי, לא מצינו שחייבתו תורה בעונשין. [וקצת סיוע מדברי ר"י מלוניל שנקט שחרש ושוטה הם אינם ברי דעת כקטן – משמע שכל שיש להם שכל כמותו, דינם כבר חיובא].

ולכאורה לפי"ז יכול להוציא אנשים רגילים ידי חובתם במצוות, ובכלל זה להעלותו לתורה, הגם שחיובו אינו באותו תוקף של בר דעת לענין עונשין. וצ"ע.

ב. ע"ע זכר יצחק (כג, א) שעמד על כך שדינים שצריך להם כוונה, ממעטים גם חרש ושוטה מ'איש', ואילו במקומות שאין צורך בכוונה אינו ממועט מ'איש' אלא קטן. וע"ע באילת השחר.

'וחכמים אומרים: אינו אלא כמשיב אבדה'. רש"י (במשנה לעיל לה): הביא את המשנה בגטין (מה): 'המוצא מציאה לא ישבע מפני תיקון העולם'. ואולם התוס' (בכמה מקומות. וכ"כ עוד ראשונים) כתבו שדין תורה הוא ולא תקנת חכמים, שכיון שיכול היה לשתוק ולהעלים את כל הענין – הרי הוא נאמן מעיקר הדין [ומשנת גטין מדברת כשהלה טוענו, שמעיקר הדין צריך שבועה ורק משום תיקון העולם פטרוהו].

(ע"ב) 'אלא בדרבה קמיפלגי... ורבנן סברי, בפניו הוא דאינו מעיז אבל בפני בנו – מעיז, ומדלא מעיז – משיב אבדה הוא'. שיטת רש"י בכתובות (יה) שהוא הדין בנו גדול, לדעת חכמים אדם מעיז פניו, ומשיב אבדה הוא [ונקט ראב"י קטן שאפילו בקטן ממש חייב שבועה]. ויש ראשונים המפרשים תירוץ הגמרא שמדובר בגדול הבא בטענת אביו [ונקט ראב"י 'טענת עצמו' – כלומר, מה שאתם סוברים שהוא דומה לטענת עצמו שאתם מחשיבים אותו למשיב אבדה], אבל קטן ממש – אין נשבעין על טענתו לכולי עלמא (ערי"ף ור"ח תוס' בכתובות יח. ושאר ראשונים).

'מפני מה אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע – חזקה אין אדם מעיז...' הגם שחכמים אינם דורשים טעמא דקרא אלא רבי שמעון, וגם אין דרך אמורא לפרש טעמא דקרא – בא רבה לפרש למה

אינו נאמן במגו שהיה יכול לכפור הכל [או לאידך גיסא, למה לא נלמד מכאן שאין אדם נאמן ב'מגו'] – שאין זה 'מגו' טוב לפי שאינו מעיז לכפור בכל [הלכך במקום שהמגו טוב, כגון בבנו שמעיז, לחכמים – אינו נשבע] (עפ"י תוס' ותורא"ש ב"מ ג ועו'; נמו"י ב"ק קו. וע' מרדכי שם קלח ריד שגם חכמים מודים בכגון זה לדרוש טעמא דקרא כיון שהוא דבר של תימה).

'שומר חנם אינו נשבע נושא שכר אינו משלם'. על מחלוקת הראשונים אודות דין פשיעה בקרקעות עבדים ושטרות (ע' בראשונים כאן; רמב"ם שכירות ב,ג; רמב"ן ב"מ פ ובקונטרס דינא דגרמי; שו"ת הריטב"א קצט; ש"ך חו"מ סו סקכס"ו; מרומי שדה כאן; שיעורי הגר"א עורר שליט"א – לא), ועל שבועת 'אינה ברשותי' (ע' בחדושי הר"ן, וש"ך סו,קכד) – ע' במובא בבבא-מציעא נו. על דקדוק לשון חכמים בכל מקום 'שומר חנם' לעומת 'נושא שכר' – ע' להלן מט.

'הקדש – רעהו כתיב'. על הצורך בדרשת 'רעהו' ובדרשת 'כי יתן איש' – ע' במובא בבבא-קמא עו.

דף מג

'אלא אמר רבא: לעולם אינו חייב עד שיטעננו בדבר שבמדה ושבמנין, ויודה לו בדבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין'. כלומר, לא כדבריך שאתה אומר שאם תבעו בית זה מלא, והלה הודה לו איני יודע אלא מה שהנחת אתה נוטל – חייב, שהרי התביעה מסוימת [וגם ההודאה מסוימת, שהרי אפשר לברר כמה מונח עתה באותו בית. ריטב"א] – לא כי אלא אף באופן זה פטור עד שההודאה אף היא תהא מסוימת – 'עד החלון'.

כן נראה שפרש ר"י בן מגאש, שכתב שגם לרבא אם תבעו 'בית זה' והלה הודה עד הזיו – חייב. וכן יש לפרש בתירוץ השני שבתוס' (ד"ה אלא). ולפי זה יכלה המשנה לומר בסיפא 'בית זה' במקום 'עד הזיו'. וכן העיר מהרש"א. ואפשר דהיינו הך ומלתא דפשיטא הוא, ולכן שנה 'עד הזיו' במקביל ל'עד החלון' (כ"כ הגר"ח קניבסקי שליט"א בספרו 'ישוב הדעת').

אבל מהתירוץ הראשון שבתוספות נראה שכשתובע 'בית זה מלא' אין זו תביעה מסוימת ופטור, כי אין ברור מהו 'מלא'. ויש לדקדק בלשון הרמב"ם ז"ל, שבתחילה כתב (טוען ד,ב) 'בית מלא תבואה מסרתי לך, והלה אומר לא מסרתי לי אלא עשרה כורין... פטור' – משמע שבבית זה – חייב, שיש כאן תביעה והודאה מסוימות. וכשיטת רבו ר"י בן מגאש והתירוץ השני בתוס' (וכ"כ בלח"מ), אבל בהמשך (ה"ג) כתב: 'בית זה מלא עד הזיו מסרתי לך, והלה אומר עד החלון, חייב' – משמע שללא 'עד הזיו' היה פטור, כי 'מלא' אינו מסוים, וכתירוץ קמא בתוס'. ויש לומר שנקט 'עד הזיו' כלשון המשנה, ולעולם גם את היה אומר רק 'בית זה מלא' סיים דבריו.

'במנורה של חוליות עסקינן דקא מודה ליה מינה. אי הכי אזורא נמי ליתני ולוקמי בדלייפי'. פירכא כלשהי פורך, ומשום שידע התירוץ המרווח של ר' אבא בר ממל [ומצינו בש"ס כיוצא בזה הרבה] – שהרי יש לומר דקתני מנורה בשל חוליות וממילא שמענו לאזורא העשויה חתיכות ונקט התנא אחד מהם (ריטב"א).

'שאני מנורה הואיל ויכול לגוררה ולהעמידה על חמש לטרין'. ואף על פי שלדברי התובע, מנורה זו שמראה הנתבע איננה אותה המנורה שהפקיד, כיון שאליבא דאמת אפשר הדבר שהיא אותה מנורה וזה גררה – חייב שבועה. כן נקט מסברא ב'חדושים ובאורים'. וצריך עיון, מדוע אין כאן הודאת-בעל-דין, שהרי מודה התובע שזה שכנגדו פטור משבועה כי לפי דבריו הודאת הנתבע אינה ממין הטענה. ושמא מדובר כשאינה קיימת.